

BALTIJAS GUBERŅU PRIVILĒGIJU TIESISKĀS STRUKTŪRAS MAIŅA KĀ PRIEKŠNOTEIKUMS 1889. GADA TIESU REFORMAS BALTIJAS GUBERNĀS IEVIEŠANAI

GENESIS OF PRIVILEGES OF BALTIC PROVINCES AS A PRECONDITION FOR IMPLEMENTATION OF JUDICIAL REFORM OF 1889 IN BALTIC PROVINCES

Signe Skutele, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

The Baltic provinces were part of the Russian Empire from the early 18th century until 1917, a period marked by the evolving policies of successive Russian emperors, which ranged from the preservation of regional autonomy and recognition of local privileges to gradual integration and the centralization of power and russification, especially during the second half of the 19th century.

Within a historical-comparative framework, the author examines the privileges granted to the Courland and the Livonian provinces. Considering the objectives of the judicial reform of 1889 – the reduction of the autonomy of the provinces, the centralization of power and the policy of russification – it can be stated that the restrictive privilege policies pursued by the preceding emperors of the Russian Empire played a significant role in achieving these objectives.

Accordingly, the genesis of the privileges of the Baltic provinces may be regarded as one of the preconditions for the implementation of the judicial reform of 1889 in the Baltic region.

Atslēgvārdi: Baltijas guberņas, Krievijas impērija, Baltijas guberņu privilēģijas, 1889. gada tiesu reformas priekšnoteikumi

Keywords: Baltic provinces, Russian Empire, privileges of the Baltic provinces, preconditions for the 1889 judicial reform

Ievads

18. gadsimtā Latvijas teritorija pakāpeniski tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā – 1710. gadā Vidzeme kā Livonijas daļa,¹ ko vēlāk apstiprināja ar Nistades

¹ Sk., piemēram, Капитуляция, заключенная между Рижским Губернатором Графом Штрембергомъ и Генералъ Фельдмаршаломъ Шереметьевымъ. О сдаче города Риги, о выступлений Шведскому гарнизону из города в третий день, о позволении вывести некоторые Архивы, акты и дела,

miera līgumu 1721. gadā,² 1772. gadā Latgale kā poļu Inflantijas sastāvdaļa³ un, visbeidzot, 1795. gadā Kurzeme un Zemgale kā Kurzemes un Zemgales hercogiste.⁴

Laika posmā no 18. gadsimta līdz 1917. gadam Krievijas impērijas politiku Baltijā noteica kopumā 15 Krievijas impērijas valdnieki no Pētera I⁵ līdz Nikolajam II⁶. Centrālās varas un guberņu savstarpējā pārvalde bija atkarīga ne tikai no katra imperatora redzējuma par guberņu integrācijas nepieciešamību, bet arī paša monarha politiskās gribas un iesaistes valsts pārvaldes procesos.

Krievijas impērijas guberņas iedalāmas divās kategorijās – vispārējās kārtības guberņas, kurās spēkā bija Krievijas impērijas kopējie normatīvie akti, un par “īpašās kārtības guberņām”⁷ dēvētās jeb tādas, kurām bija nostiprinātas atsevišķas privilēģijas un kuru darbība tika organizēta atbilstoši to vietējām tiesībām. Livonijas un Kurzemes, kā arī Igaunijas⁸ guberņas, kuras atzītas kā “īpašās kārtības guberņas”, tika dēvētas par Baltijas guberņām (oriģ. – *Прибалтийские губернии*)⁹ vai Ostlandes guberņām (oriģ. – *Остзейские губернии*)¹⁰.

Baltijas guberņu tiesiskās struktūras maiņa 19. gadsimta otrajā pusē, it īpaši saistībā ar 1889. gada tiesu reformas ieviešanu, ir nozīmīgs pētniecības objekts, kas ļauj izvērtēt Krievijas impērijas pārvaldes centienus harmonizēt normatīvo daudzveidību savās nacionāli atšķirīgajās reģionālajās teritorijās un integrēt Baltijas guberņas Krievijas impērijā. Šī reforma kļuva par noslēguma fāzi procesam, kura gaitā tika pārskatīta un mazināta privilēģiju sistēma, kas nodrošināja vācbaltiešu muižniecības tiesisko autonomiju. Mūsdienu vēstures un tiesību zinātņu diskursā aplūkojama rietumu

о свободе те воинским и гражданским чинам удалиться в свое отечество, о пособии им со стороны Российского Правительства, и о других предметах, до сдачи города и крепости относящейся. [1710. red.] Сб. зак.: Полный сводъ законовъ Россійской Имперіи (turpmāk – ПСЗ). Первое собрание (1649–1825) (turpmāk – 1. соб.). Том 4. Закон № 2277, с. 501–515.

² Трактатъ, заключенный на конгрессе въ Ништадтѣ полномочными Министрами: съ Россійской Генераломъ-Фельдцѣйхмейстеромъ Графомъ Брюсомъ и Канцлеромъ Советникомъ Остерманомъ, а съ Шведской стороны Лилленштедтомъ и Барономъ Штрэмфельтомъ – о вѣчномъ мирѣ между обоими Государствами. [1721. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 6. Закон № 3819, с. 420–431.

³ Трактат между Россией и Польшей, – о восстановлении мира между обоими Державами, и о присоединении к России некоторых от Польши земель. [1773. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 19. Закон № 14.042, с. 827–833.

⁴ О присоединении на вечные времена к Россійской Имперіи Княжеств Курляндского и Семигальского, также округа Пильтенского и о приглашении уполномоченных в Сенат для учинения присяги на верность подданства. [1795. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 23. Закон № 17.319, с. 668–671.

⁵ Pēteris I (arī Pēteris I Lielais, *Пётр I Великий*, 1672–1725) – Krievijas impērijas valdnieks no 1682. gada līdz 1721. gadam.

⁶ Nikolajs II (*Николай II Александрович Романов*, 1868–1918) – Krievijas impērijas imperators no 1894. gada līdz 1917. gadam, pēdējais Krievijas valdnieks.

⁷ Sk., piemēram, О поводѣ раздѣления Государства на Губерніи. [1796. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 24. Закон № 17.634, с. 229.

⁸ Sk., piemēram, Объ устроении Губерній и объ опредѣленіи въ оныя Правителей. [1719. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 5. Закон № 3380, с. 706–707.

⁹ Sk., piemēram, Высочайше утверждения положения: I. О преобразовании судебной части в Прибалтийскихъ губерніяхъ и II. О преобразовании крестьянскихъ присутственных местъ Прибалтийскихъ губерній. [1889. red.] Сб. зак.: ПСЗ. Второе собрание (1825–1881) (turpmāk – 2. соб.). Том 9. Закон № 6188, с. 411–490.

¹⁰ Sk., piemēram, Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета. – Об учреждении при Сенате Комитета для рассмотрения привилегий Остзейскихъ Губерній. [1828. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 3. Закон № 2022, с. 741.

provinču pārvalde, elites adaptācijas mehānismi un varas centralizācijas ietekme uz reģionālajām struktūrām. Attiecīgi pētījuma tematika ir aktuāla ne tikai kā ieguldījums Baltijas reģiona vēsturē, bet arī kā piemērs plašākām imperiālo reformu un varas legītimācijas stratēģiju analizēm daudznacionālās un daudzlīmeņu tiesiskās telpās.

Pētījuma mērķis ir analizēt Baltijas guberņu privilēģiju sistēmas tiesiskās struktūras pārveides procesu un izvērtēt šī procesa lomu kā priekšnoteikumu 1889. gada vispārējās tiesu reformas ieviešanai. Mērķis ir arī identificēt, kā privilēģiju pakāpeniska pārstrukturēšana ietekmēja Krievijas impērijas varas stratēģijas Baltijā un kādā mērā šī pārveide bija nepieciešams priekšnoteikums centralizētās tiesību sistēmas nostiprināšanai reģionā.

Līdz ar to rakstā autore vēsturiski salīdzinošā kontekstā aplūko Livonijas un Kurzemes guberņām piešķirtās privilēģijas un to attīstību kā instrumentus Baltijas integrēšanai Krievijas impērijā un vienu no priekšnoteikumiem Krievijas impērijas varas centralizēšanas un rusifikācijas politikas īstenošanai.

Baltijas guberņu privilēģiju apstiprināšana atbilstoši lojalitātes principam

Pievienojot Baltijas guberņas Krievijas impērijas sastāvam, tika pieņemtas un apstiprinātas privilēģijas, kas garantēja reģionam noteiktas tiesības un autonomiju. Proti, 1710. gada 30. septembrī, iekļaujot Livoniju Krievijas impērijas sastāvā, Pēteris I apstiprināja privilēģiju grāmatu Rīgas pilsētai¹¹ un Livonijai¹². Turklāt, ievērojot to, ka Nīstades miera līgums tika parakstīts tikai 1721. gadā, iekļaujot Livonijas un Igaunijas teritoriju Krievijas impērijas sastāvā, Pēteris I tiesības un privilēģijas 1710. gadā bija atzinis citas valsts pavalstniekiem.

Savukārt 1795. gada 15. aprīlī Katrīna II¹³ pieņēma pavēli, ar kuru apliecināja Kurzemes un Zemgales hercogistes, kā arī Piltenes apgabala tiesības, privilēģijas un brīvības.¹⁴

Gan 1710. gada 30. augusta privilēģijās, gan 1795. gada 15. aprīļa pavēlē *expressis verbis* ietverts Krievijas impērijas pienākums atzīt un aizsargāt privilēģijas, brīvības, tostarp ticības brīvību, tiesības, likumīgi piederošos īpašumus, labumus un priekšrocības.¹⁵

¹¹ Жалованная грамота городу Риге, – оь подтверждении всехъ его прежнихъ городскихъ правъ, статутовъ, судовъ, чиновъ, вольностей, древнихъ обычаевъ, преимуществъ и владѣнія, наслѣдственными маестностями на томъ же основаніи, какъ оныя издревле отъ разныхъ Государей содержаны были. [1710. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 4. Закон № 2302, с. 577.

¹² Жалованная грамота дворянству Княжества Лифляндского – въ подтвержденіе прежнихъ ихъ правъ, а особенно данной отъ Польскаго Короля Сигизмунда Августа въ Вильнѣ 1561 года привилегій, касательно шляхетныхъ ихъ правъ, статутовъ, вольностей, достоинствъ и законныхъ ихъ владѣній, какъ во владѣніи у нихъ находящихся, такъ и впредь у нихъ и ихъ наслѣдниковъ, не по праву иныхъ обычаевъ. [1710. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 4. Закон № 2301, с. 575–577.

¹³ Katrīna II (arī Katrīna II Lielā, *Екатерина II Великая*, 1729–1796) – Krievijas impērijas imperatore no 1762. gada līdz 1796. gadam.

¹⁴ О присоединении на вечные времена к Российской Империи Княжеств Курляндского и Семигальского, также округа Пильтенского и о приглашении уполномоченных в Сенат для учинения присяги на верность подданства. [1795. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 23. Закон № 17.319, с. 665.

¹⁵ Жалованная грамота дворянству Княжества Лифляндского – въ подтвержденіе прежнихъ ихъ правъ, а особенно данной отъ Польскаго Короля Сигизмунда Августа въ Вильнѣ 1561 года

Saglabājot Baltijas guberņu īpašo statusu un tiesības, privilēģijas atkārtoti apstiprināja arī pēc tam tronī esošie Krievijas imperatori. Tajā pašā laikā, analizējot privilēģiju grāmatu attīstību, konstatējami imperatoru centieni ne tikai saglabāt stabilitāti reģionā, bet arī nodrošināt pakāpenisku integrāciju Krievijas impērijā.

Pakāpeniska integrācija Krievijas impērijā, ievērojot privilēģijās nostiprinātos principus, iedalāma divos posmos – no 1710. gada līdz 1801. gadam, kuru raksturo privilēģiju nostiprināšana atbilstoši lojalitātes principam, un no 1801. gada līdz 1889. gadam, kuru raksturo privilēģiju pakārtotība Krievijas impērijas normatīvajam regulējumam.

Pirmais posms privilēģiju attīstībā iezīmēja to piešķiršanu un nostiprināšanu Baltijas guberņās, kad centrālā vara galvenokārt fokusējās uz vietējās kārtas padevību, garantējot tām noteiktās tiesības un autonomiju. Tajā pašā laikā jau pirmajā posmā konstatējams Krievijas impērijas patvaldnieku mērķis mazināt Baltijas guberņu autonomiju un ierobežot tām noteiktās privilēģijas.

Pētera I sniegtās privilēģijas, piedāvājot reģiona pašpārvaldes politiku, galvenokārt bija instruments reģiona iekļaušanai un stabilitātes nodrošināšanai. Savukārt pēc Pētera I Krievijas imperatori piešķirtās privilēģijas balstīja uz diviem galvenajiem principiem: 1) iepriekš piešķirto privilēģiju un to vēsturiskās nepārtrauktības saglabāšana; 2) vietējās elites lūgums un uzticības zvērests tā brīža imperatoram.¹⁶

Gan Katrīnas I,¹⁷ gan vēlāk Annas¹⁸ piešķirtajās privilēģijās tika noteikts lojalitātes princips, kas prasīja vietējai elitei un pārvaldes institūcijām uzticību tronim, tajā skaitā nepieciešamības gadījumā “ar asinīm un dzīvību”, apmaiņā pret garantētajām tiesībām, autonomiju un īpašu juridisko statusu.¹⁹

привилегий, касательно шляхетных их правъ, статутовъ, вольностей, достоинствъ и законныхъ ихъ владѣній, какъ во владѣніи у нихъ находящихся, такъ и впредь у нихъ и ихъ наслѣдниковъ, не по праву иныхъ обычаевъ. [1710. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 4. Закон № 2301, с. 575–577. О присоединении на вечные времена к Российской Империи Княжеств Курляндского и Семигальского, также округа Пилтеньского и о приглашении уполномоченныхъ в Сенат для учинения присяги на верность подданства. [1795. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 23. Закон № 17.319, с. 665.

¹⁶ Жалованныя Грамоты: 1) Лифляндскому Шляхетству, 2) Эстляндскому Шляхетству, 3) городу Ревелю, въ подтвержденіе всѣхъ прежнихъ ихъ правъ, судовъ и законныхъ постановленій. [1725. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 7. Закон № 4743, с. 513.

Жалованная грамота Рыцарству и Земству Княжества Лифляндского – въ подтвержденіе всѣхъ прежнихъ ихъ правъ и привилегій. [1730. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 8. Закон № 5608, с. 315–314, ип Жалованная грамота данна Бургомистрамъ, Ратманамъ и всѣмъ мѣщанамъ города Риги, – въ подтвержденіе всѣхъ ихъ правъ и привилегій. [1730. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 8. Закон № 5609, с. 317–318.

Грамота, данная Герцогства Лифляндскаго Рыцарству и Земству, – въ подтвержденіе прежнихъ ихъ привилегій. [1741. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 11. Закон № 8336, с. 366, ип Грамота, данная города Риги Бургомистрамъ и Ратманамъ, – въ подтвержденіе прежнихъ ихъ привилегій. [1741. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 11. Закон № 8338, с. 366.

Жалованная грамота Рыцарству и Земству Княжества Лифляндского. – О подтвержденіи всехъ правъ и привилегій, сему Княжеству данныхъ. [1742. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 11. Закон № 8573, с. 618–619.

Жалованная грамота Лифляндскому Рыцарству и Дворянству, – въ подтвержденіе прежнихъ ихъ правъ и привилегій. [1762. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 16. Закон № 11.727, с. 132–133.

¹⁷ Katrīna I (*Екатерина I Алексеевна*, 1684–1727) – Krievijas impērijas imperatore no 1725. gada līdz 1727. gadam.

¹⁸ Anna Joanovna (Ivanova) (*Анна Иоанновна*, 1693–1740) – Krievijas impērijas imperatore no 1730. gada līdz 1740. gadam.

¹⁹ Жалованныя Грамоты: 1) Лифляндскому Шляхетству, 2) Эстляндскому Шляхетству, 3) городу Ревелю, въ подтвержденіе всѣхъ прежнихъ ихъ правъ, судовъ и законныхъ постановленій. [1725. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 7. Закон № 4743, с. 513.

Krievijas imperatore Katrīna II pret Baltijas guberņu privilēģijām izturējās pragmatiskāk. Atzīstot tās par svarīgu pārvaldes instrumentu, tajā pašā laikā Katrīna II iniciēja guberņu privilēģiju ierobežošanu.

Lai gan Katrīna II aizvien atsaucās uz iepriekšējo monarhu, īpaši Pētera I, piešķirtajām privilēģijām, tomēr, atkārtoti apstiprinot tās, viņa mainīja privilēģiju pamatu no kapitulācijas un vēsturiskās turpinātības uz privilēģijām, kas nāk no imperatores gribas jeb valsts varas lēmuma par šādu privilēģiju turpmāku īstenošanu.²⁰ Šāda paradigmas maiņa identificē Baltijas guberņas integrācijas mērķi, pēc būtības nosakot, ka privilēģijas nepastāv kā neatkarīga juridiska realitāte, bet gan tiek pieņemtas, tātad ir arī interpretējamas, ierobežojamas un atceļamas, ņemot vērā imperatora gribu.

To apstiprina arī Katrīnas II 1764. gada vēstule kņazam Aleksandram Vjazemskim,²¹ kurā Katrīna II rakstīja, ka “būtu nepieklājīgi pēkšņi tās [domāts – privilēģijas] pārkāpt, tomēr saukt tās par svešām un izturēties pret tām uz tāda paša pamata ir vairāk nekā kļūda, to var ar pārliecību saukt par muļķību. Šīs provinces,²² kā arī Smoļenskas [guberņu] vajadzētu ar visvienkāršākajiem līdzekļiem novest pie tā, ka tās sabruktu un pārstātu skatīties kā vilki mežā”²³.

Tādējādi šajā periodā Baltijas guberņu privilēģijas ne tikai tika saglabātas un nostiprinātas, bet arī ir pierādījis apliecinājums Krievijas impērijai, ievērojot muižniecības uzticību un lojalitāti.

Baltijas guberņu privilēģiju pakārtotība Krievijas impērijas vispārējiem likumiem

19. gadsimtā Krievijas impērijas patvaldnieki, apstiprinot Baltijas guberņas privilēģijas, būtiski ierobežoja to tvērumu, pakārtojot privilēģijas Krievijas impērijas vispārējās kārtības likumiem.

Aleksandrs I²⁴ 1801. gada 15. septembrī Rīgai dotajās privilēģijās *expressis verbis* ietvēris to, ka tiesības un privilēģijas tiek apstiprinātas, “cik tālu tās ir saskaņotas ar vispārīgiem valsts noteikumiem un likumiem”²⁵.

Жалованная грамота данна Бургомистрамъ, Ратманамъ и всѣмъ мѣщанамъ города Риги, – въ подтвержденіе всѣхъ ихъ правъ и привилегій. [1730. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 8. Закон № 5609, с. 317–318.

²⁰ Жалованная грамота города Риги Магистрату и общему мѣщанству. – О подтвержденіи всѣхъ правъ, преимуществъ, вольностей установокъ и привилегій дарованныхъ сему городу. [1763. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 16. Закон № 11.727, с. 132–133.

²¹ Aleksandrs Vjazemskis (Александр Алексеевич Вяземский, 1727–1793) – krievu kņazs, ģenerālprokurors, viens no Katrīnas II uzticības personām.

²² Vēstulē Katrīna II identificē “Mazkrieviju, Livoniju un Somiju”.

²³ Сборник Императорского Русского Исторического Общества. СПб., 1867–1916. Т. 7: Бумаги Императрицы Екатерины II, хранящиеся в Государственном Архиве Министерства Иностранных Дел (здесь помещено более 400 преимущественно собственноручных бумаг императрицы, с 1744 по 1764 год включительно). Ч. 1. Собраны и изданы, с Высочайшего соизволения, по предначертанию Его Императорского Величества Государя Наследника Цесаревича, академиком Пекарским. – СПб.: Тип. Имп. Акад. наук, 1871. – XXXVI, с. 348.

²⁴ Aleksandrs I (Александр I Павлович Романов, 1777–1825) – Krievijas impērijas imperators no 1801. gada līdz 1825. gadam.

²⁵ Жалованная грамота городу Ригѣ, – въ подтвержденіе всѣхъ правъ, преимуществъ и вольностей, дарованныхъ сему городу. [1801. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 26. Закон № 20.013, с. 791.

Krievijas imperatora Aleksandra I centieni nodrošināt Krievijas impērijas normatīvo aktu prevalēšanu identificējami arī 1804. gada 23. decembrī pieņemtajā rīkojumā “Par Justīcijas kolēģijas kompetenci izskatīt Livonijas, Igaunijas un Somijas lietas, pieņemot lēmumus saskaņā ar vispārējiem Krievijas likumiem un provinču tiesībām”²⁶. 1804. gada 23. decembrī rīkojumā minēts – “lai gan viņu tiesības un privilēģijas tika apstiprinātas, tomēr [tika noteikts, ka tās] nav pretrunā ar vispārējiem Krievijas valsts likumiem, tādēļ Justīcijas kolēģijai tiek norādīts, ka turpmāk lietu izskatīšanā tai vienmēr jāvadās pēc vispārējiem Krievijas valsts noteikumiem, un tikai tad, ja tie nav pretrunā ar šiem noteikumiem, var tikt piemēroti provinces tiesību akti ar īpašu skaidrojumu”²⁷.

Nikolaja I²⁸ valdīšanas laiks ir uzskatāms par muižniecības privilēģiju plašākas revīzijas sākumu. Arī Nikolajs I, apstiprinot privilēģijas Livonijas un Kurzemes guberņām, norādīja uz nepieciešamību tām būt “saskaņotām ar valsts noteikumiem un likumiem”²⁹. Papildus tam 1828. gada 31. jūlijā Valsts padomē tika pieņemts lēmums “Par komitejas izveidi Senātā Baltijas guberņu privilēģiju izskatīšanai”³⁰, kuras mērķis bija pārliecināties par privilēģiju juridiski saistošo spēku un analizēt to atbilstību Krievijas impērijas normatīvajiem aktiem.

Turpinot priekšteču Aleksandra I un Nikolaja I iesākto politiku un apstiprinot privilēģijas, arī Krievijas impērijas imperators Aleksandrs II³¹ uzsvēra to saskaņu ar Krievijas impērijas vispārīgajiem noteikumiem un likumiem.³²

Par Aleksandra II vēlmi ierobežot Baltijas guberņu privilēģijas liecina arī 1862. gada 29. septembra likums “Par tiesu varas pārveidi Krievijā”, saskaņā ar kuru tiesu reforma bija plānota ieviest arī “īpašās kārtības guberņās”³³, kā arī 1880. gada 28. maija likums par mirtiesu ieviešanu Baltijas guberņās.³⁴

²⁶ О поступании Юстицъ-Коллегии Лифляндскихъ, Эстляндскихъ и Финляндскихъ дѣлъ въ рѣшенія дѣлъ, по общимъ Россійскимъ законамъ и провинціальнымъ правамъ. [1804. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 1. соб. Том 28. Закон № 21.571, с. 759.

²⁷ Ibid.

²⁸ Nikolajs I (Николай I Павлович Романов, 1796–1855) – Krievijas impērijas imperators no 1825. gada līdz 1855. gadam.

²⁹ Жалованная грамота Лифляндскому дворянству. – О подтверждении прежних их прав и привилегий. [1827. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 2. Закон № 889, с. 167.

Жалованная грамота дворянству Курляндии и Пильтена. – О подтверждении прежних их прав и привилегий. [1827. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 2. Закон № 891, с. 167–168.

³⁰ Высочайше утвержденное мнение Государственного Совѣта. – Объ учрежденіи при Сенатѣ Комитета для разсмотрѣнія привилегій Остзейскихъ Губерній. [1828. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 3. Закон № 2202., с. 741–742.

³¹ Aleksandrs II (Александр II Николаевич Романов, 1818–1881) – Krievijas impērijas imperators no 1855. gada līdz 1881. gadam.

³² Высочайшая грамота, данная Лифляндскому дворянству. – О подтверждении Лифляндскому дворянству прежних прав, привилегий и преимуществ. [1856. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 31, часть 1. Закон № 30185, с. 90.

Высочайшая грамота, данная Курляндскому дворянству. – О подтверждении Курляндскому дворянству прежних прав, привилегий и преимуществ. [1856. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 31, часть 1. Закон № 30187, с. 90–91.

³³ Высочайше утвержденныя основныя положенія преобразования судебнаго части Россіи. [1862] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 37. Часть 2. Закон № 38761, с. 147.

³⁴ О введеніи мировых судебных установлений въ губерніяхъ: Лифляндской, Эстляндской и Курляндской. [1880. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 55. Закон № 60996, с. 303.

Aleksandra II plānotās reformas tikai 1889. gadā rusifikācijas un varas centralizācijas politikā ieviesa Aleksandrs III³⁵.

Attiecībā uz tiesu sistēmu Aleksandrs III 1889. gada 9. jūlijā pieņēma rīkojumu "Par 1864. gada 20. novembra tiesu ustavu piemērošanu Livonijas, Igaunijas un Kurzemes guberņās un par vietējo zemnieku iestāžu pārveidi"³⁶, ar ko uz Baltijas guberņām tika attiecināti 1864. gada 20. novembra tiesu ustavi³⁷ pilnā apjomā. 1889. gada 9. jūlija rīkojums atzīstams par vienu no Krievijas impērijas soļiem Baltijas guberņu pilnīgā integrēšanā Krievijas impērijas sastāvā.

Tajā pašā laikā Baltijas guberņu integrēšana uzskatāma par ilgstošu un sistēmisku darbību kopumu, pieņemot vairākus normatīvos aktus, tostarp privilēģijas Baltijas guberņām. Līdz ar to Baltijas guberņu privilēģiju ierobežošanas politika un privilēģiju saskaņošana un pakārtošana Krievijas impērijas vispārējam normatīvajam regulējumam būtu uzskatāma par vienu no priekšnoteikumiem 1889. gada tiesu reformai Baltijas guberņās.

Kopsavilkums

1. Baltijas guberņas bija atzītas par Krievijas impērijas "īpašās kārtības guberņām", tostarp ievērojot tām piešķirtās privilēģijas, kurās tika noteikta Baltijas guberņu pašpārvalde, tiesību, brīvību un priekšrocību apliecināšana un aizsargāšana. Ievērojot Krievijas imperatoru īstenoto politiku, Baltijas guberņu privilēģiju ģenēze ir iedalāma divos posmos – stabilitātes nodrošināšanas un privilēģiju pakārtošanas.
2. Pirmais posms – stabilitātes nodrošināšanas periods – ietver Baltijas guberņu privilēģijas, kuras izdeva Krievijas impērijas imperatori no 1710. gada līdz 1801. gadam. Minētajā laika posmā privilēģiju grāmatas balstītas uz iepriekš piešķirto privilēģiju vēsturiskās nepārtrauktības saglabāšanu un vietējās elites uzticības zvērestu, uzsverot lojalitāti Krievijas impērijas imperatoram. Tajā pašā laikā jau pirmajā posmā konstatējamas indikācijas privilēģiju mazināšanai, lai integrētu Baltijas guberņas kopējā Krievijas impērijas pārvaldes un tiesiskajā sistēmā.
3. Otrais posms – privilēģiju pakārtošanas periods – ietver Baltijas guberņu privilēģijas, kuras izdeva Krievijas imperatori no 1801. gada līdz 1889. gadam. Šajā laika posmā privilēģijās *expressis verbis* ietverta to saskaņotības ar Krievijas impērijas vispārējās kārtības noteikumiem nepieciešamība. Krievijas impērijas imperatori, pieņemot dažādus normatīvos aktus, centās pārskatīt un ierobežot Baltijas guberņām sniegtās privilēģijas.

³⁵ Aleksandrs III (Александр III Александрович Романов, 1845–1894) – Krievijas impērijas imperators no 1881. gada līdz 1894. gadam.

³⁶ О применении къ губерниям Лифляндской, Эстляндской и Курляндской Судебных Уставов 20 Ноября 1864 года и о преобразовании местныхъ крестьянскихъ учреждений. [1889. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 9. Закон № 6187, с. 411.

³⁷ Sk., piemēram, Учреждения судебныхъ установлений. [1864. red.] Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 39. Часть 2. Закон № 41475, с. 181; Уставъ Уголовнаго Судопроизводства. Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 39. Часть 2. Закон № 41476, с. 215; Уставъ Гражданскаго Судопроизводства Сб. зак.: ПСЗ. 2. соб. Том 55. Закон № 41477, с. 306.

4. Aleksandra III valdīšanas laikā īstenotā rusifikācija un varas centralizācija bija vēsturisko notikumu un vairāku Krievijas imperatoru politikas rezultāts, pakāpeniski mazinot Baltijas guberņu autonomiju. Līdz ar to par vienu no 1889. gada tiesu reformas priekšnoteikumiem ir atzīstama Krievijas impērijas īstenotā privilēģiju ierobežošanas politika, sākot ar 1764. gadu.

Publikāciju finansē Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 5.2. reformu un investīciju virziena "Augstskolu pārvaldības modeļa maiņas nodrošināšana" 5.2.1.r. reformas "Augstākās izglītības un zinātnes izcilības un pārvaldības reforma" 5.2.1.1.i. investīcijas "Pētniecības, attīstības un konsolidācijas granti" otrās kārtas "Konsolidācijas un pārvaldības izmaiņu ieviešanas granti" projekts Nr. 5.2.1.1.i.0/2/24/I/CFLA/007 "Latvijas Universitātes iekšējā un ārējā konsolidācija".